

Qarabağın baməzə adamları

Qarşımda bir kitab var: “Qarabağın baməzə adamları”. Adından da belli olduğu kimi - incə yumoru, kəskin satirasıyla seçilən qarabağlılar haqda əsərdir. Kitabdakı lətifələrdə personajlar elə dolğun və dəqiqliklə təsvir olunub ki, sanki hadisələr elə bu saat, bu anda gözələrimiz önündə baş verir. Lətifələrdəki obrazlar da hazırcavablıqları, məzəli söhbətləri və şirin ləhcələriylə eynimizi açır, dərdimizi unuttururlar.

Kitabın müəllifi – filologiya elmləri namizədi, şuşalı balası, rəhmətlik Bəylər Məmmədov doğma yurdunun təbiətini, insanlarını çox sevirdi. Eyni zamanda Qarabağın tarixini də gözəl bilirdi, tarixi şəxsiyyətlərini də tanıyırdı. Onlar haqqında xalq arasında gəzən lətifələri toplayıb, oxuculara özündən yadigar qoymaq istəyirdi.

Bəlkə də işğal olunmuş, düşmən tapdağında ezilən, yağlı nəfəsindən boğulan Şuşasına əli çatmadığından bu kitabın nəşri ilə bir növ təskinlik tapacağına ümid bəsləyirdi. Təəssüf ki, Bəylər müəllim qəflətən vəfat etdi. Nə kitabın çapını görmək qismət oldu ona, nə də üçrəngli bayrağımızın dalğalandığı azad Şuşanı.

Amma nə yaxşı ki, Bəylər Məmmədov böyük sənə göstərərək, bu kitabın əlyazmasını nəşriyyətdə vaxtında çatdırma bildi. Yoxsa ki, daim fikrində, xəyalında dolaşan, üzə çıxarmaq istədiyi “Qırmızılar səltənətində” kimi “Baməzə adamları”... da eləcə istək olaraq qalacaqdı. Çox təəssüf ki, kitab işıq üzünə görəndə müəllifi artıq bu işıqlı dünyadan köç etmişdi.

Şuşanı “zarafatçılar şəhəri” də adlandırırlar. Burada ayrı-ayrı adamlara xasiyyətinə, zahiri görkəminə, işinə-peşəsinə və davranışına görə ləqəb verilir. Məsələn, Pişik Rəhim, Noxud İsgəndər, Pendir Ələkbər, Cin Səlbə, Zırı Dadaş, Şapıtdı Xanpəri, Nüsxəbənd Rüstəm...

Qarabağda ləqəbsiz adama az-az rast gəlmək olardı. Burada hər kəs mənsub olduğu tayfa, qəbilə və nəsil adıyla da tanınırdı. Ümumiyyətlə isə qarabağlıların təkə ləqəbində deyil, hərəkətlərində də yumor, məzhəkə, əyləncə hiss olunur.

Sanki zarafat, gülüş, əyləncə saatları buranın camaatına hava kimi, su kimi vacib imiş.

Xüsusən də qış aylarında asudə vaxtını əyləncəli keçirmək üçün Qarabağ əhli yığıncaqlar təşkil

edirmişlər. Bu yığıncaqlara xanəndələr, aşuqlar, sazəndələr dəvət olunurdularsa, baməzə, zarafatçı adamlar, hazırcavablar dəstəsi də çağırılırdılar.

Bəylər Məmmədovun topladığı lətifələri oxuduqca ürək göynəyir; belə bir həyata – mehriban ünsiyyətə alışmış qarabağlılar yuvalarından perik düşmüş quşlar tək, bir-birilərindən ayrı, yurdumuzun müxtəlif bölgələrində – hərənin bir tərəfdə məskən saldığı qaçqınlıq dövrünü necə yaşayıblar?! Ömürlərindən getmiş bu otuz ilin qəminə-kədərinə necə dözüblər?!

Çox şükür... Şükürlər olsun ki...

“Şuşa azaddır!”

“Qarabağ Azərbaycandır!”

Qarabağlılar doğma yurdlarına qayıdır, yaşatdıqları adət-ənənələrə yenidən qovuşacaqlar...

+++

Qarabağın xalq içindən çıxmış baməzə adamları ayrı-ayrı zümrəyə mənsub olsalar da, müxtəlif peşələrə yiyələnsələr də, onları eyni məqsədə, eyni amal birləşdirir: ictimai haqsızlığa boyun əyməmək, bu çatışmazlıqlara laqəyd qalmamaq və özünəxas sarkazmla, yumorla etirazını ifadə etmək.

Dərgimizin Şuşa özəl sayında bu fərqli, maraqlı adamların hamısıyla da olmasa, bir qismiylə qabaq-qənşər oturmaq fürsətiniz olacaq. Axı vətən sadəcə torpaq - coğrafi ərazi deyil, həm də o yurdun, torpağın yetişdirdiyi insanlardı. Və Qarabağı, onun sirrini, seyrini anlamağımız üçün bu insanların tanımağımız vacibdir.

Talıb xan Cavanşir

XVIII əsrin II yarısında Qarabağın tanınmış maraqlı insanları sırasında Talıb xanın adını çəkmək olar. O, Qarabağ xanlığının əsasını qoyan Pənahəli xanın kiçik oğlu, İbrahimxəlil xanın qardaşdır. Deyilənlərə görə, iri gövdəli, pəhləvan cüssəli, bədəncə sağlam, xasiyyətcə şən ovqatlı bir insan olan Talıb xan təcəlliyyində olan kəndlərin, əkin yerlərinin hesabına qaçışsız həyat sürərək, gününü əyləncələrdə, kef məclislərində keçirər, təsərrüfat işləriylə məşğul olmağa vaxt tapmazdı. Yazılı mənbələrə əsasən, bəhlulsayağı təbiətə malik olduğundan zəmanəsinin zülmkar mülkədarlarından seçilirdi. Ömrünün sonuna kiini də saray dəbdəbəsindən uzaq oldu.

***

Talıb xan

Hafizəsi zəif olduğundan Talıb xan tez-tez başmaqlarını harda geyinib, harda çıxardığını unudurdu. Bəzən çayıb elə corabla yola düşürdü.

Bir gün yenə ziyafətdən qayıdarkən başmaqsız olduğu diqqətini çəkir. Nə illah edirsə, başmaqlarını harda qoyduğunu yadına sala bilmir.

Elə bu dəm xatınbəyi gəlib xana xəbər verir ki, arvadlarının hərəsi başmaqlarının bir tayını alıb əlinə dava-dalaş edirlər. Dərhal xan xatırlayır ki, srağagün başmaqlarını hərəmxanada qoyub, başmaqsız çıxıb. Xan tez özünü hərəmxanaya çatdırır. Görür ki, arvadlarından biri əsəbi halda deyir: "Xan gecə mənim qonağım olub". O biri isə and-aman ələyir ki, "Xeyr, yalan deyirsən, ləçər, xan mənim yanıma gəlmişdi".

Talıb xan xanımların hər ikisinin könlünü alıb, başmaqlarını geyir. Getmək istəyəndə: "Ağa, hansımızı daha çox istəyirsən?" – deyər soruşurlar.

Talıb xan bilmir nə cavab versin ki, arvadlarının hər ikisini razı salsın. Odur ki, yarıciddi, yarızarafat cavab verir:

– Siz bunu başmaqlarımdan soruşsaydınız, daha yaxşı olardı. Çünki onlara məndən artıq inanırsız.

Molla Pənah Vaqif (1717-1797)

M.P. Vaqif yeni realist şeir məktəbinin banisi kimi Azərbaycan mədəniyyət tarixində görkəmli yerlərdən birini tutub. O, həm də bir dövlət xadimi, insan mənəviyyatının dərin bilicisi, dərin hissiyyatlı alim-mütəfəkkir kimi el arasında məşhur idi. Molla Pənahın bütün əsərlərində XVIII əsrin ruhu duyulur, xalq həyatından, el müdrikliyindən ayrı-ayrı parçalar yaşanır.

Xalq dilinin, söz sənətinin ecəzkarlığından faydalanıb, yaratdığı insan obrazlarına, vəsf etdiyi gözəllərin sözlə çəkdiyi rəsminə görə şairi portretlər ustası adlandırılırdılar. Molla Pənah Vaqif Qazax mahalının Qıraq Salahlı kəndində anadan olsa da, ömrünün ən məhsuldar çağlarını Qarabağda yaşayıb, Qarabağın tərəqqisi, çiçəklənməsi üçün əlindən gələni əsirgəməyib.

Məşhur söz ustası Molla Pənahın həyatına dair mətbuatda ilk sözü və ardıcıl məlumatları onun pərəstişkarı M.F. Axundov deyib. Yalnız bundan sonra şairin yaradıcılığına get-gedə maraq artıb, Almaniyanın məşhur şərqşünas-alimi və jurnalisti Berjeinin diqqətini cəlb edib. Almaniyanın Leypsiq şəhərində çapdan çıxardığı "Məcmueyi-əşəri-şüəra-ye Azərbaycan" kitabında şair haqqındakı məlumatı bir qədər də mözmunlaşdırıb. Şairin ilk elmi bioqrafyası da A.P. Berje tərəfindən verilib.

Bu bioqrafiyadan məlum olub ki, şair uşaqlıq illərini atası evində yaşayıb, sonra Gəncədə bir müddət məktəbdarlıqla məşğul olub, İbrahimxəlil xanın hakimiyyəti illərində Şuşaya gələrək məktəb açıb. Sonralar saraya cəlb olunaraq xanın vəziri vəzifəsinə qədər yüksəlib.

Məxəzlərdə M.P. Vaqifin zəlzələ baş verəcəyi-

ni, Ayın, Günəşin tutulacağını qabaqcadan müəyyən etməsi, memar-inşaatçı kimi formalaşması haqqında da məlumat verilir. Belə bir məlumat da yayılıb ki, Qarabağ xanlığının beynəlxalq aləmdə tanınmasında, tərəqqisində şairin də böyük xidmətləri olub, elin dərd-sərinə qatılıb.

Baməzə söhbətləri, dar məqamlarda yerində işlətdiyi ağıllı məsləhətləri, hazırcavablığıyla xanın hörmətini qazandırsa, şirin kəlamları, məzəli sözləri, zarafatlarıyla da elin gözündə ucalırdı.

Bunlardan bəzilərinə – "Hər oxuyan Molla Pənah olmaz", "Adam var idi, amma...", "Adam göndərin, aparsın" kimi lətifələr el dilində çox işlənilib. İndi isə başqa bir lətifəni oxucuların yadına salmaq istərdik.

***

Allahın himayəsində

Ağa Məhəmməd şah Qacar Şuşanı mühasirədə saxlayarkən, İran şairi Seyid Məhəmməd Şirazinin bir beytini kinayə şəklində İbrahim xana göndərir, inadkarlıq etməyib təslim olmasını məsləhət görür.

(Qeyd etmək istərdim ki, beytin və ona verilən cavabın yalnız tərcüməsi oxuculara təqdim olunur.)

"Fələyin mancanağından fitnə daşı yağırkən, sən axmaqcasına şişə içərisində qərar tutmusan (Şişə - Şuşa şəhərinin adına işarədir)".

Xan beytin məzmunuyla tanış olub, ona təsirli bir cavab yazmaq Molla Pənahı tapşırır, şair çox fikirləşmədən belə bir cavab qələmə alıb, göndərir:

“Əgər mənə himayə edən mən tanıdığımdirsə, (yəni Allahdırsa), Şişəni daşın fəsadından qoruyacaqdır”.

Şairin cavabı Qacarı çox hiddətləndirir. O, and içir ki, əgər Şuşanı alarsa, Vaqifin başını ən uca qüldədə yerləşdirəcək.

+++
Hacı Qulu

Qarabağın məşhur tacirlərindən olan Hacı Qulu əqli, cəsarəti və zirəkliyi ilə xeyli var-dövlət toplamışdı. Bir vaxtlar Şuşada tikdirdiyi əzəmətli saray indi də yoldan keçənləri heyrətdə qoyur. O, qazanc mənbəyi kimi, əsasən icarədarlıqdan istifadə edir, iqtisadiyyatda qənaət metoduna üstünlük verir.

Hacı Qulunun zirəkliyi, hazırcavablığı və xəsisliyi barədə yaranan lətifələr bu gün də el içində yaşayıb-yayılmada.

+++
Şükür

Şuşada ən varlı şəxs Hacı Qulu, ən kasıbı isə cırcırdır paltarlı sudaşıyan, yetim Rzaqulu idi. Bir gün söhbət əsnasında Hacı Quluya deyirlər ki, adın eşidəndə camaat dəridən “ah” çəkir. Hacı Qulu heç düşünmədən onlara belə cavab verir:

– Çox nahaq yerə! Qoy camaat Hacı Quluya baxıb, köks ötürünce, Rzaquluya baxıb, şükür eləsin.

Qaşq

Hacı Qulunun çoxdan bəri işlətdiyi bir taxta qaşığı vardı. Qonşusu hər dəfə görəndə bu sınıq-salxaq qaşığı indiyədək saxladığına görə onu məzəmmət edirdi. Axır ki, o, bir gün özünü saxlaya bilməyib, bir bəhanə tapır:

– Bilirsən, qaşığı çoxdan atardım e, intəhası indiyə qədər öz canına çəkdiyi yağa heyfim gəlir.

+++

Lotu Qulu

Xalq arasında “lotu” sözü iki mənə verir. Bir var – ziyankar, yalançı və kələkbaz lotu, bir də var – heç kəsə pisliyi dəyməyən, əksinə, səxavətli, dünya malında gözü olmayan, keflə ömür sürən, hamıya yaxşılıq ələyən, köməklik göstərən, əyləndirib, kefini açan, bir sözlə, insanların ömrünə ömür calayan lotu.

Bu ikinci qrupa daxil olanlar hörmət və ehtiram, hüsn-rəğbətlə qarşılanıblar həmişə. Elə yerli camaat da Quluya təxəllüs seçəndə onun bu xüsusiyyətlərini nəzərə almışdı.

Qulu təxminən XVIII əsrin əvvəllərində Ağdamın Gülablı kəndində yetmiş yaşınadək yoxsul bir ailədə ömür sürmüşdü. O, hələ cavan ikən meşədən odun yığıb, satmaqla məşğul olurdu. Sonralar Qarabağ xanlığının əsasını qoyan Pənahəli xanın sarayında xidmət etməyə başlayır.

Ortaboy, xoşsifət, ağıllı və cəsarətli olan bu gənc, heyvanların, quşların səsinə təqlid edir, xüsusi akrobatik oyunlar nümayiş etdirirdi. Ayrı-ayrı adamları yamsılamaqda da mahir idi. Qulu boş vaxtlarında elinin toy-düyünündə canla-başla iştirak edir, şirin söhbətləriylə həmyerlilərini əyləndirmiş. Odur ki, hardasa camaatı başına yığıb əyləndirən birisini görürdülərsə, deyirdilər: “Lap Lotu Qulunun oyunlarını çıxardır”. İlk dəfə yazıçı Y.V.Çəmənəzminli öz əsərində dövrün hazırcavab, bəmərə adamlarından biri kimi onun adını hörmət-izzətlə çəkibmiş.

+++
Hazırcavab

Bir gün Lotu Quludan soruşurlar:

– Bu nə sirdi ki, camaat səni görəndə kimi başına yığışır?

Qulu heç fikirləşmədən belə cavab verir:

– Milçəklər şirni görəndə üzərinə qonan kimi, adamları da cəlb ələyən mənim şirin lətifələrim, bəmərə söhbətlərimdir.

+++

Xarrat Qulu

XVIII əsrin 70-ci illərində Qarabağda əsas qoyulan musiqi məktəbinin banisi Xarrat Qulu olub. O, Şuşada doğulub, mollaxana təhsili görüb, həm də fitri istedadı sayəsində xarratlıq sənətinə yiyələnib.

“Yusif” təxəllüsüylə şeirlər də yazıb, gözəl səsi olduğundan dini mərasimlər icra edib. Keçəçi Məmməd, Hacı Hüsü, Cabbar Qaryağdıoğlu, Məşədi İsa kimi məşhur xanəndələr onun yetişdirmələridir. Bir neçə həcvi, şeir və qəzəlləri dövrümüzə qədər gəlib

çatıb.

Onun əsərlərində satira və yumor elementləri o qədər güclü idi ki, bu da onun həyata tənqidi münasibətindən irəli gəlirdi.

+++
Xəstə

Bir gün Xarrat Qulu bərk xəstələnir. Həkimin yazdığı heç bir dərmanın da təsiri olmur. Dostlar, tanışlar məsləhət görürlər ki, şəhərdə bir alman hə-

kimi var, o da gəlib bir baxsın, öz məsləhətini versin.

Həkim gəlib xəstəni müayinə edir. Dərdini də deyir, dərmanını da yazır. Balışının altına bir qızıl beşlik də qoyub deyir:

– Sənin dərdin kasıbcılıq dəridir. Dərmanını qəbul et, yeməyinə fikir ver. Sağalacaqsan.

Xəstə həkimin sözlərinə riayət edib, tez bir zamanda sağalır. Qohum-əqraba həkimin canına bir ağızdan dua edir:

– Nə yaxşı həkimmiş. Səni dirilti. Allah onu dinə-imana götürsün!..

– Yox, gətirməsin! – deyər xəstə onların sözünü yarıda qoyur. – Dinə-imana gəlməsin! Gəlsə, sizin tayınız olacaq!

***

Xurşidbanu Natəvan

Xurşidbanunun atası – Qarabağın sonuncu hakimi Mehdiqulu xan Cavanşir, anası – Gəncə hakimi Cavad xanın nəticəsi Bədircahan bəyim olub. Kiçik yaşlarından saray tərbiyəsi görmüş, xüsusi tərbiyəçilərdən, mirzələrdən dərslər almış Xurşidbanunu el arasında “Xan qızı”, sarayda isə “Dürrü yekta” (“Tək inci”) kimi çağırırlar. Şairə ana diliylə yanaşı, ərəb-fars dillərini də mükəmməl bilməmiş, məktəb yaşlarından şeir yazmağa başlamış, rəsmə də həvəs göstərmişdi.

Xanlığın ləğvindən sonra ailəyə üz verən bəd-bəxtlik onun şeirlərinin hər misrasında aydın hiss olunur. Mehdiquluxan Ağcabədidəki malikanəsində ov edərkən təsadüfən atdan yıxılıb ölür. O zaman qızçıqazın 13 yaşı varmış. Bundan öz xeyirlərinə istifadə üçün zadəganlar dəridən-qabıqdan çıxırlar. Xan ailəsilə qohum olmaq üçün Bədircahan bəyimlə qızına rahatlıq verirlər. Xurşidbanu uzun çəkişmələrdən sonra dağstanlı knyaz Xasay xan Usmiyevə ərə gedir. Xasay xanın iş yeri Tiflisdə olduğuna görə iki il orda qalırlar. Xəstələndiyinə görə Xurşidbanu həkimin məsləhətiylə Şuşaya qayıt-

malı olur. Bu ərəfədə onun oğlu Mehdiqulu və qızı Fatmabikə anadan olurlar.

Xasay xan artıq Şuşada qalmaq fikrindən imtina edir. Xurşidbanu isə Dağıstana köçmək təklifini qəbul etmir. Odur ki, Xasay xan ailəsini atıb, vətəninə dönür. Xurşidbanu yalnız beş ildən sonra şuşalı Seyid Hüseynlə ailə qurur və ondan beş övladı olur.

Xurşidbanu söhbət əsnasında dediyi müdrik kəlamları, hikmətli sözləri bir sıra hallarda poetik dillə söyləyirdi. Çox vaxt da belə təsadüflər tarixi əhvalatlar nəticəsində yaranırdı.

Elindən, yurdundan uzaq düşmüş gənc Mehdiqulu məzuniyyətə çıxıb, Şuşaya gəlir. Anası oğlunun qədd-qamətini oxşayıb, onu vəsf edir:

“Fəda o qamətinə kim, qəza nə xoş çəkmiş,
Qədər büküb belimi, eyləyib kəman, ölüürəm”.

Mehdiqulunun məzuniyyəti bitir, getməyə hazırlaşarkən anası yenə poetik dillə onu yola salır:

“Nə böylə vəslin olaydı, nə də öylə hicranın”.

***

Tut yemək mədəniyyəti

İyul ayı Şuşada tutun təzəcə deyidiyi aydır. Xan qızı pəncərədən baxıb görür ki, kənd qızları balaca səbətlərdə tut satırlar. Tut almaq məqsədiylə onları evə dəvət edir. Qızlar ona tut səbətini verib, maraqla xanımın hərəkətlərini, davranışını izləyirlər. Xan qızı tutu elə xoşlayırdı ki, qapının arxasında dözməyib, bir ovuc tutu ağzına aparır. Sonra tutu boşqaba töküüb, kəndli qızların qarşısında iynə ilə bir-bir yeməyə başlayır. Qızlar da heyran-heyran ona tamaşa edirlər.

Xan qızı qızlardan soruşur:

– Sizdə də tutu iynə ilə yeyirlər?

Qızlardan bir diribaşı, həzircavabı özünü saxlaya bilməyib, belə cavab verir:

– Xeyr, bəyim, bizlərdə tutu bayaq sizin qapı arxasında yediyiniz kimi yeyirlər.

***

Oğlu Mir Abbasın ölümü şairəni çox sarsıtmışdı. 15 yaşlı Mir Abbasın ölümü münasibətilə başsağlığı göndərənlərə və təsəlli verənlərə cavab mənasında bu kəlamı söyləyirdi:

“Öldü bülbül, soldu gül!!!

İstər ağla, istər gül!”

Bu sarsıntı hətta onun səhhətinə də pis təsir göstərməyə başlayır. Nəhayət, dərdə dözməyən şairənin el üçün döyünən qəlbi əbədi susur.

***

Mehdiqulu xan Usmiyev

Knyaz Mehdiqulu xan ömrünün çox hissəsini rus ordusunda xidmət edib. O, milis praporşikliyindən polkovnik rütbəsinə qədər yüksəlmişdi. Mehdiqulu xan klassik Şərq üslubunda yazdığı qəzəllər müəllifi kimi də tanınırdı. Avropa mədəniyyətinə böyük ehtiramı vardı. İslam dünyasının mənəvi sərvətlərinə məhəbbət bəsləyirdi.

Avropa-rus klassiklərinin əsərlərini, Yaxın Şərq ədəbiyyatının nadir nüsxələrini həvəslə toplayırdı. Şuşada təşkil olunan müsəlman qiraətxanasının təşəbbüskarlarından biri olub. “Məclisi-üns”ün məclisində fəal iştirak edirdi.

Mehdiqulu xan Şuşada məşhur bir ailədə dünyaya gəlib. O, Xurşidbanu Natəvanla dağstanlı general-mayor Xasay xan Usmiyevin böyük oğludur. Saray təlim-tərbiyəsi alan Mehdiqulu xan Tiflis və Peterburq şəhərlərində oxuyub, orta hərbi təhsil almışdı. Qafqaz canişini Mixail Romanovun şəxsi yaveri sifətilə “Rus-Osmanlı müharibəsində iştirak etmiş, rəşadət və şücaətinə görə orden-medallarla təltif olunmuşdu.

Tiflisdə hərbi qulluqda olmasına baxmayaraq, Qarabağ şairləriylə əlaqə saxlayır, ədəbi məclislərlə ünsiyyət qurur, şeirləri yüksək qiymətləndirilirdi. Knyaz Mehdiqulu xan 45 yaşında ikən Tiflisdə vəfat etmiş, öz vəsiyyəti ilə Ağdamdakı ailəvi qə-

biristanlıqda dəfn olunmuşdu.

***

Buket

Mehdiqulu xanın incəsənətə böyük marağı vardı. Hər dəfə Peterburqa gələndə rəngarəng elanlar, afişalar, benefislər onun diqqətini cəlb edirdi. Bu dəfə isə qəzetlər bir avropalı müğənninin qastrol səfərindən şirnikləndirici xəbərlər yayırdı.

Gənc knyaz Mehdiqulunu qarşılayan dostu ona müğənnidən xoş xəbərlər söyləyir. Nəhayət, bir axşam iki dost, müğənni qadının ifasına qulaq asıb feyziyab olurlar. Müğənni ilə daha yaxından tanış olmaqdan ötrü Mehdiqulu xan konsertdən sonra görüşməyi aktrisyaya təklif edir. Gözəl xanım belə bir şərt qoyur:

– Əgər sabahkı çıxışında məni heyətdə qoyan sürprizlə qarşılasanız, görüşə bilirik.

Ertəsi gün Mehdiqulu xan həmin günün bütün biletlərini satın alır. Və axşam ön cərgədə tək-tənha oturub gözləyir.

Pərdə açılır, müğənni xanım boş salona göz gəzdirib həyəcanlanır. Knyazı görcək gülümsəyir, işin nə yerdə olduğunu anlayır. Çıxışın axırında knyaz Mehdiqulu xan çar yüzlüklərindən düzəldilmiş buketi aktrisyaya təqdim etməklə, onu bir daha heyətləndirir.

***

Əbdürrəhim bəy Vəzirov

Əbdürrəhim bəy Qarabağda məşhur olan Vəzirovlar nəslinə mənsubdur. Məzəli lətifələr, ibrətəməz gülüş ustası kimi məşhur idi. O, Şuşada qulluqçu ailəsində anadan olmuş, rus dilində təhsil almışdı.

Əbdürrəhim bəy hələ gənc ikən rus ordusu sıralarında – çarın xüsusi alayında xidmət etmiş, mayor rütbəsində istefaya çıxaraq, dövlətdən aldığı on manat təqaüdlə dolanmışdı.

Taxtabiti

Əbdürrəhim bəyin qayını onlara qonaq gəlir. Qonaq yatmaq üçün ona hazırlanmış yerinə uzanır, amma nə qədər o yan-bu yana vurnuxursa, yata bilmir. Axırda gecənin bir vaxtı ayağa qalxıb gəzişməyə başlayır.

– Niyə yatmırsan? – deyə Əbdürrəhim bəy ondan soruşur. Qonaq cavab verir ki, evinizdə taxtabiti var. Yata bilmirəm.

Əbdürrəhim bəy elə bunu gözləyirmiş kimi dərhal deyir:

– Mərci boyda taxtabitinin əlindən yata bilmirsən. Onda bəs mən nə edim ki, sənin əfi ilan kimi adamı çalan bacınla hər gecə yatmalı oluram.

+++

Xudu bəy

Mənəli gülüş ustası olan Xudu bəy Qarabağ mahalının Malıbəyli kəndində dünyaya gəlib. O, mollaxana təhsili almışdı. Amma bir sıra fəlsəfi-ictimai düşüncələrə, şəxsi mülahizələrə malik idi. Orta boylu, sakit təbiətli Xudu bəy Şuşada balaca bir papaqçı dükanı açıb, onun gəliri ilə dolanırdı.

Gözlənilmədən, heç kəsin ağılına belə gəlməyən, gülüş doğuran fikirlər dediyi üçün onu “Dəli Xudu” deyə çağırırdılar.

+++

“Qoy sərində yatsın”

Bir isti yay günü Xudu bəy Şuşada “Şahlıq körpüsü” deyilən yerdən keçəndə bir dəstə arvad-uşağın vay-şivən qopardığını eşidir. Yaxınlaşıb öyrənir ki, vəfat edən kişini Bərdəyə aparıb, İmamzadədə dəfn etmək üçün nəqliyyat gözləyirlər.

Xudu bəy maraqlanıb bilmək istəyir ki, rəhmətliyin özünün vəsiyyətidir bu fikir, yoxsa onların istəyi. O, dözməyib üzünü tutur bir yaşlı qadına:

– Ay bacı, bu yazığa niyə belə əziyyət verirsiniz? Bərdədə ilan-qurbağaya yem edincə, Mirzəhəsən qəbiristanlığında dəfn edin, qoy yel vursun, sərində yatsın özüyçün də.

+++

Allahverənli Kərbəlayı Şirin

Baməzə adamlar vətəni Şuşada dünyaya gələn Kərbəlayı Şirin hələ gənc yaşlarından ticarətlə məşğul olur, İrana, Türkiyəyə və İraqa səfər edirdi. İlk təhsilini mollaxanada almışdı. Dinə və ayinlərin icrasına biganə idi. Vaxtının çoxunu dost məclislərində keçirməyi xoşlayırdı. Lətifələrinin soracağı Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrindən gəlirdi.

+++

Son nəfəsdə

Kərbəlayı Şirin son nəfəsində də zərafətindən qalmırdı. Hətta ömrünün sonunu da bir fəlsəfi yumorla başa vurmuşdu.

Bir gün kərbəlayı xəstələnir. Dostları yığışib gəlirlər ona baş çəkməyə. Kərbəlayı da öz növbəsində dostlarını məyus etmir, onları məzəli söhbətləri, şirin zərəfatları ilə sevindirir. Birdən o, söhbətin şirin yerində dostlarını xəbərdar edib deyir:

– Durun, durun çıxın, tez otağı tərək edin. Yanıma gələr var.

Dostları təlaşla otaqdan çıxırlar. Yarım saatdan sonra qapını açıb görürlər ki, kərbəlayı keçinib.

+++

Qarabağın baməzə adamları arasında kürd xalqının nümayəndələri də vardı. Onlardan biri də Əmdalı Mehdiyev idi.

+++

Əmdalı Mehdiyev

Laçının Hacıxanlı (Zorkeş) kəndində yoxsul bir ailədə doğulan Əmdalı ömrünün çox hissəsini La-

çında keçirmişdi. Şən zarafatları, qeyri-adi rəftarı ilə məşhur idi. Dövrünün kamil söz ustalarının, bəməzə adamlarının məzəli deyişmələrində dəfələrlə iştirak etmişdi.

+++

Biz

Bir gün Əmdalının yolu pinəçi dükanına düşür. Görür ki, ustanın əlində bir alət var. Nə iynəyə bən-zəyir, nə də bıçağa, dərinə dəşib yerinə saplanmış iynə keçirir. Onun çox maraqla baxdığını hiss edən pinəçi deyir:

– Biz bizə biz deyirik. Bəs siz bizə nə deyirsiniz?

Əmdalı: “Biz də bizə biz deyirik” – deyə cavab verir.

Əmdalı arada imkan tapıb şuşalının bizini atır ci-binə. Durub gedəndə pinəçiyə dil-ağız edir:

– İşdir, axtarar olsan bizi, səni and verirəm Allaha. Halal elə bizi.

Pinəçi də onu gülər üzlə yola salıb deyir:

– Ayıb deyilmi, ay kürd qardaş, halal xoşun olsun.

Yalnız Əmdalı gedəndən sonra pinəçi başa düşür ki, kürd oğurladığı bizin halallığını istəyirmiş.

+++

Böyükkişi Əmirov

Şuşada doğulub, boya-başa çatıb. Hacıəmirililər tayfasındandır. Orta təhsilini Şuşada alıb. Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirdikdən sonra cəbhəyə yola düşüb. Vətənə qayıtdıqdan sonra ömrünün sonuna kimi xalqın səhhiyyəsi yolunda keşik çəkib.

+++

Bir gün bir xəstə, Böyükkişinin yanına gəlib dər-dini danışır:

– Doktor, mənə elə dərman yaz ki, ağrılarımın hamısı canımdan çıxsın.

Həkim ona belə məsləhət verir:

– Onda gerek həyatından əl çəkəsən. Çünki ağ-rı dirilik əlamətidir. Adam yalnız öləndən sonra ağ-rılarından xilas olur.

Orkestr

Bir gün Bakıdan gələn qonaqlar Böyükkişidən xahiş edirlər ki, onları Şuşanın ən maraqlı, cazibə-dar guşələrindən birinə aparıb gözdürsün. O da qo-naqlara belə məsləhət görür:

– Əgər Şuşanın amfiteatrını görmək, quşların or-kestrini yaxından dinləmək istəyirsinizsə, onda Cıdır düzünə qalxacaq.

Ən böyük şəhər

Bir dəfə söhbət əsnasında böyük şəhərlərdən söz düşür. Hərə dünyanın ən böyük şəhərindən birinin adını çəkir. Lakin Böyükkişi hamının göstərdiyi şə-hərləri rədd edib, heç kimin fikrini bəyənmir: – Əş-şi, nə Nyu-York, nə Rio-de-Janeyro, Tokio, nə də Şanxay Şuşa qədər böyük şəhər ola bilməz. Çünki o, 1905-ci ildən sökülür, ta indiyə qədər, yenə də qurtarmaq bilmir.

+++

Bu əhvalatları oxuduqca təzadlı duyğular, fərqli reaksiyalar bir-birini əvəz edir. Ən gülməli vəziy-yətin də arxasında kədər gizlənilir, ən qəmli sözün də içində işıq var. Gerçəklik elə budur – bir üzü ağ, biri qara! Həyatı, yaşamağı öyrənmək üçün məhz bunu dərk etmək vacibdir. Güldürərək düşündürmək isə ilk maarifçilərdən üzübəri bir çox ziyalıların-zın əsas üsuludur. Bəlkə ona görə bu lətifələri oxu-duqca, bu həyatdan gələn personajlarla tanış olduq-ca, «Molla Nəsrəddin» dergisi və onun estetikası göz önünə gəlir. Ona görə dərgimizin əməkdaşı Ay-xan Rəsulun məhz Molla Nəsrəddin karikatürləri üslubunda çəkdiyi illüstrasiyalar yerinə düşür.